

MŰHELY

GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA

A soproni Zrínyi Ilona
tiszti leánynevelő intézet
története a két világháború között

„Ezernyolcszázötven! [...] Elmúlt a lelkesedés láza [...] elmúltak az októberi megtorlás rettenetes napjai. [...] Együtt szenvedni, tartozni valakihez – milyen megnyugtató! De százszorosán érzik az otthontalanságot a harcok megmaradt áldozatai: özvegyek, árvák. [...] Testvéreket választ el egymástól a kényszerítő szükség: a fiúk beleolvadnak egy-egy árvaház közösségébe. De mi történjék a leányokkal? Az úri középosztály féltve őrzött kedveseivel? Ki gondoskodik méltó nevelésükről? Ki indítja el őket azon a pályán, amelyiken – apa, család híján – az önálló kenyérkeresés még annyira szokatlan újságát megpróbálgják?” Ezekkel a kérdésekkel kezdi könyvének első fejezetét Gangel Erzsébet, az iskola tanára, az iskola történetének krónikása,¹ aki 1936-ban az alapítástól eltelt nyolcvan év részletes bemutatását vállalta fel. A tanintézet történetét két részre oszthatjuk: az alapítástól 1918-ig, amíg főleg osztrák irányítás alatt folyt az oktató-nevelő munka, majd 1919 után lett kizárólag magyar nyelvű és irányítású az intézmény. A katonatisztek leányárváit gondos neveléssel és többirányú iskolai képzéssel úrleányhoz méltó kenyérkereső foglalkozásokra készítették fel: nevelőnők, tanítónők, varrónők, gépírónők és irodisták kerültek ki a hadügyminisztériumi fennhatóság alatt álló intézet falai közül. 1922. április 10. fontos dátum az iskola életében, ekkortól kezdve viselte a hős magyar nagyasszony, Zrínyi Ilona nevét. Az iskola két világháború közötti történetét illetően Gangel Erzsébet munkájának utolsó része, valamint az első iskolai értesítők megjelenése és bennük az iskola adott tanévi eseményei részben fedik egymást. Az iskola elsősorban nevelőintézet volt, ahol többféle iskolatípusban folyt az oktatás, részben bent az intézetben, részben más partner iskolákban. Az alábbiakban az iskolai értesítőkből található információk összegyűjtésével folytatjuk az intézet történetét abból az időszakból, ahol Gangel Erzsébet történeti visszatekintése véget ér. A polgári iskola történetének eseményeit tanévenként közöljük.

A tiszti leánynevelő intézet életében fordulópont volt, hogy **az 1931/32. tanévben** önálló polgári iskolát indított; addig az orsolyiták polgári iskolájába jártak a leányok. A tiszti leánynevelő intézet ebben az évben adta ki polgári leányiskolájának első értesítőjét. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1931. szeptember 11-én 221.037/V.b-1931. sz. alatt kelt rendeletével engedélyezte a polgári iskola mind a négy osztályának indítását. Az intézet „megfelelő tanári testülettel rendelkezett.” Felügyelő hatóság: dr. Gyulai Ágost, a Budapest kerületi polgári iskolák főigazgatója.² Szeptember 12-én megtartották első értekezletüket, megállapították a végleges tanrendet, tan-

¹ Gangel Erzsébet: A soproni m. kir. „Zrínyi Ilona” honvédtiszti leánynevelő-intézet története. Sopron, 1936. 6. A továbbiakban: Gangel.

² A m. kir. „Zrínyi Ilona” tiszti leánynevelő-intézet polgári leányiskolájának értesítője az 1931/32. iskolai évről. 12. A továbbiakban: Ért.

tárgyfelosztást, órarendet, osztályfőnökséget, és elosztották az egyéb teendőket. Már szeptember 4-én felvételi vizsgákat tartottak, eszerint az első osztályba hat új növendéket vettek fel, a másodikba három, a harmadikba kettő új tanuló került a régiekhez, akik korábban az orsolyákhoz jártak. Szeptember 16-án volt az ünnepélyes *Veni sancte*, és 17-én kezdődött a rendes tanítás. „Az iskola tanulmányi felügyeletét és irányítását a budapesti kerületi polgári iskolai főigazgató látja el. A mindenkor érvényben álló polgári iskolai tanterv, a polgári iskolai Rendtartás és tanulmányi rendje, valamint a polgári iskolák tanulmányi ügyeit érintő általános rendeletek [...] iskolánkra is kötelezők.” – írta a tanévi értesítő.³ Valamennyi előírt tanári értekezletet megtartották – tizenháromat –, „a második módszeres értekezleten Puján Margit tanárnő tartott előadást: A német nyelv módszeres tanításáról.” Francia nyelvet mint rendkívüli tárgyat tanították a III–IV. osztályban. Nagy súlyt fektettek a vallási és erkölcsi nevelésre: „hogyan leánykáink lelkében minél szilárdabb alapot teremtsünk a női erények legszebbjeinek: a hazaszeretnek, szerénységnek, kötelességtudásnak és önzetlenségnek.”⁴

A tanítást imával kezdték. 18 római katolikus tanuló felvette a bérmálás szentségét, a protestáns növendékek közül 8 konfirmált. A tanulók erkölcsi magatartása, szorgalma és tanulmányi előmenetele megfelelt a követelményeknek. Mivel az összes tanuló vidéki, tehát bennlakó, ez lehetővé tette a velük való behatóbb foglalkozást. Az egészségi állapot is kedvező volt; három vörheny kivételével. Az influenzát kevesen kapták meg, és enyhe lefolyású volt. Az egészségügyi felügyeletet dr. Váll Eugénia intézeti orvosfőnök gyakorolta, aki az előírt szemvizsgálatot, valamint az újraoltást is foganatosította.⁵

Tanulmányi kirándulások: „a szűk anyagi viszonyok miatt” csak a helyi nevezetességeket tekintették meg, a városi múzeumot, a selyemgyárat, gázgyárat, stb. A Madarak és Fák Napját a balfi erdőben tartották. Az iskolai ünnepségek méltó megtartására is nagy súlyt fektettek. Hivatalos látogatók voltak az intézetben Dr. Gyulai Ágost főigazgató és Haász István tábori püspök. A tanévet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rendeletének megfelelően június 15-én fejezték be: *Te Deum*-mal, majd bizonyítványosztással és a könyvjutalmak átadásával.

Az 1932/33. tanév a korábbiakhoz hasonlóan kezdődött és folyt le. A felvételi vizsgán az I. osztályba tíz, a II. osztályba három, a III. osztályba három, a IV. osztályba két új növendéket vettek fel. Felügyelő hatóság: dr. Leidenfrost Gyula, a budapesti kerületi polgári iskolák főigazgatója. Szeptember 10-én *Veni sancte*-vel kezdődött az iskolai év, szeptember 12-én elkezdődött a rendes tanítás. Megtartották a kötelező tanári értekezleteket, melyeken szóba került az iskolai élet minden ügye, a növendékek nevelése és tanulmánya körül szerzett tapasztalatok, de különösen a növendékek erkölcsi magaviselete, szorgalma és előmenetele.⁶ Ismertették a fontosabb szaklapokat is. Négy önálló előadást is tartottak az értekezleteken: Mágori Etelka: A szemléltetés szerepe [...]; Lengyel Mária: A fogalmazás helyes tanítása; Ujhelyi Ilona: Növendékeink önállóságra nevelése; Gangel Erzsébet: Az internátusi nevelés előnyei [...] címmel. A

³ Uo. 8.

⁴ Uo. 8.

⁵ Uo. 10.

⁶ Ért. 1932/33. 9.

tanulmányi kirándulások – mint a múlt tanévben is – a városi nevezetességekre, gyárrakra szorítottak: kenyérgyár, vízművek, siketnémák intézete, stb.

Iskolai ünnepek: október 6-án az aradi vértanúk emlékére; december 6. a kormányzó névnapja – ünnepi beszédet Blancz Valéria mondott; Apponyi Albert érde-meit Gangel Erzsébet méltatta; Lengyel Mária József főhercegről emlékezett meg; március 15-én Károssy Gizella tartott megemlékezést. Iskolalátogatásokon Marsik Jenő vezértanácsnok, Haász István tábori püspök kereste fel az intézetet. Az iskola-évet június 24-én fejezték be *Te Deum*-mal, a bizonyítványok és az arra érdemeseknek jutalomkönyvek átadásával.

Az 1933/34. tanévben szeptember 10-én volt a *Veni sancte* és 12-én kezdődött a tanítás. Az iskola tanulmányi felügyelete a budapesti kerületi polgári iskolai főigazgató hatáskörébe tartozott. Ebben az iskolai évben 12 értekezletet tartottak: „1 alakuló, 2 módszeres, 2 ellenőrző, 2 osztályozó és 5 rendes értekezletet. Targyuk a növendékek iskolai életére vonatkozó minden ügy [...]” A tanári kar tagjai önálló előadásokat is tartottak, pl. Károssy Jozefa: Az iskolai felügyelet fontosságáról, Stefait Istvánné: A rajztanítás szerepéről, Péterfy Istvánné: A polgári iskolai tornatanításról. Ismertették a fontosabb szaklapokat. Foglalkoztak a munkaiskola szükségességével Blancz Valéria, Lengyel Mária, Lengyel Rafaella és Ujhelyi Ilona tanárnők, szaktárgyaik szempontjából. A polgári iskola III.–IV. osztályában francia nyelvet is tanítottak, mint rendkívüli tárgyat. Szülői értekezleteket nem tartottak, mert a tanulók mind bennlakók voltak és szüleik más megyékben laktak. Megjegyezzük, hogy ebben a tanévben három soproni lakhelyű tanuló is volt. Tanulmányi kirándulás keretében elvitték a tanulókat a textil-, sör- és kenyérgyárba, Madarak és Fák Napján – május 23-án – a szabad természetbe.

Iskolai ünnepeket tartottak október 6-án az aradi vértanúk emlékére, december 6-án a kormányzó névnapján, „a reform korszak és 48-as országgyűlés vívmányai” emlékére, valószínűleg április 11-én. A tanév végén, június 24-én záróünnep volt.⁷ Hivatalos látogatást tett a fenntartó hatóság október 20–21-én. Május 19-én Marschalkó Kornél vezértanácsnok és Tolnay Dezső altanácsnok „meglátogatta iskolánkat, meghallgatta a tanulók feleleteit, megtekintette a szertárakat és oktatásra szolgáló összes helyiségeket”. A szertárakat továbbfejlesztették, a könyvtárakat is gyarapították. A valóság-erkölcsi nevelés keretében az istenfélelem, hazaszeretet, kötelességtudás, szerezékenység és önzetlenség erényeire nevelték a leányokat. A római katolikus vallású növendékeknek Büchner László kanonok tartott lelkigyakorlatot és Haász István tábori püspök bérmálta meg őket. A protestáns növendékek közül öten konfirmálóztak. Soltész Elemér református püspök is meglátogatta az intézetet.

Az 1934/35. tanév szeptember 9-én *Veni sancte*-val kezdődött, a tanítás 10-én a polgári iskolában és az ipariskolában, 17-én pedig a felsőbb irodai szaktanfolyamban indult el.⁸ A három osztályos ipariskolát 39 tanuló, a szaktanfolyamot 6 tanuló végezte. Az ország minden részéből – Ajkától Zsámbéig – jöttek a növendékek. Legtöbbször harmincnyolc, budapestiek voltak, soproni csak négy tanuló. Felügyelő ható-

⁷ Ért. 1933/34.

⁸ Ért. 1934/35. E tanévtől az értesítőben az ipariskola és a szaktanfolyam eredményei is megtalálhatók. A címe is megváltozott: A magyar királyi Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet értesítője az 19xx/yy iskolai évről.

ság: Honvédelmi miniszter. Tankerületi főigazgató: dr. Leidenfrost Gyula, egyetemi magántanár. Többen nem mentek haza a karácsonyi szünetre. A növendékek városi színházban megnézték *Az ember tragédiája* előadását. Ünnepség keretében megemlékeztek Madáchról, megtartották az aradi vértanúk gyászünnepét, „tréfás Miklós-estet”, farsangi estélyt, Rákóczi ünnepet, sportversenyeket, a *Te Deum*-ot.

Látogatók voltak: Marschalkó Kornél vezértanácsnok ősszel és tavasszal is, Siposs Árpád vezérfőtanácsnok, dr. Leidenfrost Gyula főigazgató. Az év végi vizsgákon jelen volt Tolnay Dezső tanácsnok és Irsy László főigazgató-helyettes. Tanulmányi kirándulásokon megtekintették a gáz-, villany-, sör- és kenyérgyárat. A Madarak és Fák Napján az erdőbe kirándultak, valamint a Hubertusra is. Elmentek még Nagycenkre Széchenyi István sírházhoz. Az ipariskolai növendékek a Siketnémák Intézetét látogatták meg, megtekintették a Szent Mihály és a Szent Benedek-rendi templomot, a Storno-múzeumot, a levéltárat. Az ipariskola III. osztályos tanulói egész napos kirándulást tettek Győrbe és Pannónhalmára.

Rendszeres táncoktatásban is részesültek, március 28-án volt a táncvizsga. Zongoraoktatás is folyt az arra hajlamos növendékeknek. Óradíjas, szerződéses tanárnők tanítottak: Felkl Paula, özv. Hudetz Józsefné, Hajas Anna, valamint Vitas Johanna intézeti tanárnő. Az erdészeti és bányászati főiskola 41 darabból álló ásvány-gyűjteményt, May János főmérnök pedig 21 darabból álló „olajgyűjteményt” ajándékozott az intézetnek. Vásároltak a szertárak részére 100 tárgyat. Torna és sportszer: 71 db ajándék, 207 vásárlás. A tanári és ifjúsági könyvtár ebben az évben 54 művel, az önképzőkori könyvtár 129 művel gyarapodott. A tanévet június 15-én fejezték be, a záróünnep 16-án volt.

Az 1935/36. tanévben is a szokásoknak megfelelően indult az iskolai év: alakuló értekezlet, pótvizsgák, felvételi vizsgák, *Veni sancte*. Szeptember 9-én kezdődött a rendes tanítás és 1936. június 24-ig tartott. Megemlékeztek az aradi vértanúkról október 5-én, november 1–2-án az intézet halottairól. Meglátogatták és megkoszorúzták a helyben eltemetett növendékek sírját. December 5-én „tréfás Miklós-estet” tartottak, december 6-án megemlékeztek a kormányzó névnapjáról, december 24-én volt az intézetben maradt növendékek karácsonyfa-ünnep, májusban megtartották a Madarak és Fák Napját, május 21-én a bencés gimnázium 300 éves fennállása alkalmával rendezett előadáson vettek részt.

Az alakuló értekezleten kívül tartottak más értekezleteket is: október 16. módszeres; november 21-én ellenőrző; január 21-én osztályozó; február 19-én módszeres; április 30-án ellenőrző; június 12-én osztályozó; június 24-én záró értekezlet zajlott. Látogatók voltak október 11–12-én Marschalkó Kornél vezértanácsnok, a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 3. ügyosztály vezetője, március 17-én Horváth Győző főtanácsnok Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 3. ügyosztály vezetője, április 16-án Förstner Tivadar ipariskolai főigazgató, április 28-án gr. Teleki Pál ny. miniszterelnök, dr. Kornis Gyula, Szili Kálmán, Tasnády Nagy András államtitkár.

A tanulókat többször vitték a városi színházba, ahol megnézték Kisfaludy: *Csalódások* c. színművét (október 19.), Planquette: *Rip van Winkle* c. operettjét (január 31.); részt vettek a „Stefánia hangversenyen” (október 26.), az Erdélyi írók előadó-estjén

(március 7.); megtekintették a MANSz⁹-kiállítást (december 3–5.). Tanítási szünet volt október 30-tól november 3-ig, december 22-től január 6-ig, április 4-től 15-ig. Természetesen a tanulók egy része a szünetet az intézetben töltötte. Február 9-én tréfás farsangi estet tartottak, február 25-én tréfás sportversenyek voltak. Az ipariskola és a szaktanfolyam növendékei részt vettek a Rákóczi honvéd-reáliskola táncestélyén február 20-án. Ugyanők május 10–15-én Budapestre kirándultak. A tanulók vallás-erkölcsi nevelése keretében a római katolikus növendékek részére lelkigyakorlatot tartott február végén Bánhegyi Jób pannonhalmi főiskolai tanár. A protestáns növendékek részére elmélkedéseket Deák János teológiai tanár, Asbóth Gyula, Havasy Dezső és Maller Kálmán hitoktatók tartottak.

Az 1936/37. iskolai évben hasonló az évkezdés, mint az előző évben: szeptember 8-án volt a *Veni sancte* és 9-én a rendes tanítás kezdete. Évzáró június 18-án volt *Te Deum*-mal. Kirándulásokat ősszel és tavasszal szerveztek: szeptember 17-én a Fertőtóhoz; 24-én a Tómalomhoz; május 19-én Madarak és Fák Napja keretében Brennberebe.

Hivatalos látogatók voltak: október 5-én és március 11–12-én Horváth Győző ezredes a Hadügyminisztérium 9. osztályának vezetője, október 19-én Haász István tábori püspök, november 18-án és március 10-én Marschalkó Kornél altábornagy, március 12–13-án dr. Kemenes Illés tankerületi főigazgató, április 29–30-án Spolarich László ipariskolai felügyelettel megbízott igazgató. Október 6-án megtartották az aradi vértanúk gyászünnepségét, december 5-én a kormányzó névünnepét, megünnepelték március 15-ét. Értekezleteket a szokásos rendben tartottak: szeptember 3. alakuló; október 15. módszeres; november 25. ellenőrző; január 25. osztályozó; február 18. módszeres; április 16. ellenőrző értekelet. Egyéb események voltak: október 18-án a római katolikus növendékek bérmálása, november 14-én és december 11-én a Frankenburg Egyesület irodalmi előadása, november 21-én TESz-hangverseny, november 28. MANSz Ifjúsági csoportjának gyűlése, majd december 6–7. MANSz kiállítás megtekintése, január 30. farsangi est, február 9. tréfás sportverseny, április 24. a bányamérmőki fakultáson kultúrest, április 26. légvédelmi előadás, május 6. protestáns növendékek konfirmáció ünnepe, bencés gimnáziumi ifjúság előadása.

Az 1937/38. tanévet már nem Watzesch Janka igazgatása alatt kezdte az intézet, mert 1937 nyarán saját kérelmére nyugdíjba vonult. Nehéz évek voltak mögötte. 16 évet töltött a Zrínyi Ilona tisztii leánynevelő intézet élén, amelyet sok munkával nagyszerű intézetté tett. Ugyancsak az előző tanév végén vonultak nyugdíjba Pammer Dezsőné Teimer Ilona tanárnő és dr. Váll Eugénia intézeti orvos. Az intézet vezetésére dr. Jenny Ilona korábbi tanárt nevezték ki. A tanév szeptember 6-án kezdődött *Veni sancte*-vel és ünnepélyes évnnyitóval, a tanítás szeptember 7-én és június 26-ig tartott. Ünnepeiket is megtartották: gyászistentisztelet október 6-án az aradi vértanúk gyásznapiján, november 1–2-án az intézet halottaiért, december 4–5-én Mikulás est: előbb a Rákóczi Ferenc honvéd reáliskola növendékei által rendezett esten a felsőbb osztálybeli diákok vehettek részt, majd az intézeti ünnepség következett. December 6. a kormányzó névünnep. December 12. különleges nap volt: „bensőséges családi ünnep

⁹ Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége

keretében ünnepeltünk [...] hogy a Kormányzó Úr [...] Pammerné Teimer Ilona tanárnőt és dr. Váll Eugénia orvosnőt nyugalomba vonulásuk alkalmával a *Signum laudis*-szal tüntette ki.¹⁰ A március 15-i ünnepség elmaradt influenzajárvány és diphtheria zárlat miatt. Május 12-én Rákóczi-ünnepélyre került sor a Rákóczi intézetben.

Hivatalos látogatók voltak: november 19. és május 14. Vajna Győző tábornok „nevelésügyi szemlélő” és Náray Antal alezredes, a Hadügyminisztérium 9. osztály vezetője, november 29. és április 25–26. Dr. Kemenes Illés tankerületi főigazgató, április 27. Soltész Elemér református táborigazgató, május 11. György Ede nyugalmazott ipariskolai igazgató. Kirándulások célpontja volt a soproni gáz-, villany-, sör-, kenyér-, ecet- és likörgyár, a tejüzem, és elmentek a heti piacra is. Megismertették a tanulókat a város történelmi és művészeti emlékeivel. A Madarak és Fák Napját május 28-án ünnepelték és az egész napot a Muck-kilátónál töltötték el. Kulturális és vallási események látogatása rovatban is rengeteg esemény szerepelt: október 29., november 19., 26., január 21., február 11., március 15. szabadegyetemi előadásra mentek a VII–VIII. évfolyam diákjai, november 29-én a Roth vonósnégyes hangversenye, december 4-én a Rákóczi honvéd reáliskola által rendezett Mikulás-est. Január 29-én farsangi bál ugyanitt, május 12-én Rákóczi-ünnepély, december 7-én a MANSz karácsonyi kiállítása és Fischer Annie zongoraművésznő hangversenye, december 12-én Pammerné és dr. Váll Eugénia kitüntetése, január 31-én missziós előadás, április 28-én vallásos est az evangélikus és református tanulóknak, február 4-én a *Bob herceg* c. operett ifjúsági előadása a színházban. Március 28–30-án lelki gyakorlatok, május 1-én a bencés gimnázium diákjai által rendezett *Hunyadiak* c. színdarab megtekintése, május 7-én az Isteni Megváltó Leányai növendékei által rendezett színielőadás megtekintése, május 8-án a Szent Mihály templomban a *Schola Cantorum Sabariensis* hangversenye. Tehát nem unatkoztak a diákok, bőven volt lehetőségük szórakozásra. E tanévben már többször volt légtalpi gyakorlat.

Az 1938/39. iskolai évben a tanévnyitás szeptember 6-án volt *Veni sancte*-val, a tanítás 7-én kezdődött és május végéig tartott. A *Te Deum* május 17-én volt, az utolsó vizsga május 28-án. Majdnem egy hónappal előbb befejezték a tanítást. A tanévben több változás is történt. Megnyílt a gimnázium I. osztálya, ezt felmenő rendszerben kívánták tovább építeni, a polgári iskola fokozatos megszüntetésével. Tehát ebben a tanévben a polgári iskola II–IV. osztályában tanultak a diákok. Megnyitották a líceum első osztályát, ezt is felmenő rendszerben az ipariskola helyett. A líceum első osztályában 24 tanuló kezdte tanulmányait, közülük tizenketten az előző tanévben végeztek a polgári iskolát. Az ipariskola II–III. osztálya és a szaktanfolyam növendékei rendszerben folytatták tanulmányaikat.

Az intézet fő feladatát és oktatási, nevelési céljait a következőképpen határozták meg: „Mint olyan intézet, melynek valamennyi növendéke bennlakó, nem elégedhetünk meg csak a puszta tanítással. Minden igazi tanítóegység nevelő is egyúttal, még ha növendékei csak a szorgalmi idő alatt vannak is gondjaikra bízva. A mi különleges helyzetünkben azon kell lennünk, hogy a gondjainkra bízottakat derék magyar, vallás-erkölcsi alapon álló becsületes, önzetlen, szerény nőkké neveljük. Az igazság

¹⁰ Ért. 1937/38.

szeretete és mindenek fölél helyezése, a szép és jó iránti fogékony-ság, a hazaszeretet azok a jellemvonások, amelyeket különösen ki kell fejleszteniünk a mai leányban.”¹¹

Értekezletek: szeptember 6. tanévnyitó, szeptember 19., október 18., január 22. módszeres, november 22. ellenőrző. November 25-én, dr. Kemenes Illés tankerületi főigazgató látogatása után is tartottak értekezletet; január 30. osztályozó, március 13. tanári értekezlet.

A tanévben hivatalos látogatók voltak: november 22–25-én Dr. Kemenes Illés tankerületi főigazgató az összes iskolatípus tanóráit látogatta, november 25. Pávai Vajna Győző tábornok „nevelésügyi szemlélő”, december 15., március 23. Náray Antal ezredes a Hadügyminisztérium 9. osztályának vezetője, január 18. dr. Haász István táborigazgató, január 25. Kistoronyi Denk Gusztáv lovassági tábornok „nevelésügyi szemlélő” május 5. György Ede ipariskolai tanügyi felügyelő. Kirándulásaikat a tanév elején bonyolították le: szeptember 8. Ják és Szombathely a VI. és VIII. évfolyam tanulói-val, a többi évfolyam Sopron történelmi és művészi emlékeit, múzeumait, gyárait, stb. látogatta. Nagy súlyt fektettek a testnevelésre, a sportra.¹² Az értesítőben részletesen ismertették a sporteredményeket.

A kulturális és vallási események sora ismét nagyon gazdag volt: szeptember 18. kézműipari kiállítás megtekintése, október 6. gyászistentisztelet és -ünnepély az aradi vértanúkra emlékezve, október 15. az *Olimpia* c. film megtekintése, október 20. a MANSz rendezésében Imrek Sándor: A nő a nemzet életében c. előadásának meghallgatása. Október 24. mozi, október 28–29. színielőadás, október 31–november 2. a hősi temető meglátogatása, halottak napja, november 3. a Felvidék visszacsatolása alkalmából ünnepély, november. 13. hangverseny, november 17. mozi, november 19. a Frankenburg Irodalmi Körben Mécs László előadása, november 29. mozi, december 1. MANSz kézimunka kiállítás, december 4–5. Mikulás-est, december 6. mozi, január. 15. a bencés gimnáziumban az *István király* c. színdarab megtekintése, január 30., február 24., március 3. szabadegetemi előadások, február 11. a Rákócziiban farsangi est. Február 12., 15. hangverseny, február 19. farsangi multság, február 21. tréfás sportverseny, március 15. hazafias ünnepély, március 19., 24. május 3. hangverseny, március 27–29. lelkigyakorlatok, április 15. irodalmi est. Az árvák a nyári szünetek alatt a soproni intézetben maradtak, később a Balatonlellén megnyílt nyaralóban tölthették a vakációt. Ez Marsik Jenő tábornoknak volt köszönhető.

A II. világháború kitörése után az intézet tovább működött, de mindennapjaikról már nem adhattak ki értesítőt, mert ez bizalmas adatnak minősült. **Az 1939/41–1944/45. tanévek** működésével kapcsolatban – a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött minimális mennyiségű töredékes iratanyagokon kívül – írásos dokumentumok nem állnak rendelkezésünkre, csak a tanárok és diákok visszaemlékezései, melyet többen is feldolgoztak.¹³ Például az 1939/40. tanévről a következőket tudhatjuk meg: „Az 1940-ben érettségiző évfolyam osztályképe, középén az osztályfőnök, Blanz Valerie.” 1940 ok-

¹¹ Ért. 1938/39. 12.

¹² Ért. 1938/39. 12–14.

¹³ Kasza Lajos: Zrínyista lányok. Budapest, 2000.; Závodi Szilvia: A soproni Magyar Királyi „Zrínyi Ilona” honvédtiszti leánynevelő intézet. In: A Hadtörténelmi Múzeum értesítője 8. Bp. 2005. 53–73. (a továbbiakban: Závodi 2005); Zátonyiné Ódry Mária: Szeretettel, hűséggel. In: Sopron, a leghűségesebb város honvédő hagyományai. Emlékkönyv. Szerk. Cseresnyés Géza. Budapest–Sopron, 2003. 51.

tóberében, tehát az 1940/41. tanévben „a nevelőintézetnek 119 növendéke volt.” „A farsangi műsort minden évben az adott hatodik osztály rendezte, így volt ez 1941-ben is. Ebben az évben a soron lévő osztály színdarabokat adott elő.” „1940-ben bevezették a teljes katonai rendet.”¹⁴ A Hadtörténeti Levéltárban megtalálható az intézet 1940/41. tanévi „állománykönyve”, melyből megtudjuk a tanárok névsorát és a tanulók osztályonkénti névsorát, személyes adataikkal együtt, valamint itt tanulmányozható a „Negyedévi és sportorvosi jelentés”.

Az ellátás természetesen fokozatosan romlott. Az 1940-es évek elején már megtapasztalhatták, hallhatták a lányok az osztrák városokat, köztük Bécsújhelyet ért bombatámadásokat. 1944-ben pedig március 19-én a német hadsereg bevonulását, az orosz megszállását. Október 15-én az iskolai oktatás megszűnt. „1944. október 29-én rendelet jelent meg az 1944/45. évi iskolai oktatás ideiglenes szüneteltetése tárgyában”. A még nyilas-német megszállás alatt levő területek iskoláiban abbamaradt a már egyébként is szétzilált tanítás.”¹⁵

Závodi Szilvia úgy tudja, hogy „1944 őszén csak másfél hónapig folyhatott a tanítás, a soproni iskolák nagy részét katonai kórházzá alakították át. [...] A leánynövendékeket tanáraikkal együtt áttelepítették az akkor már üres fiúnevelő Rákóczi Intézetbe. Eközben értesítették a szülőket [...], hogy jöjjenek a tanulókért. Négy gyermek maradt csak az intézetben, akiket Jenny Ilona az orsolya-rendi apácák gondjaira bízott. A tanári gárda nagy része hazautazott, a soproniakat különböző jótékonyági munkára osztották be.” Az épületben az igazgatóság és a gazdasági iroda maradt.¹⁶ 1945. március 28-án az intézetet bombatámadás érte, az iskola irattára megsemmisült. „1946-ban, miután világossá vált, hogy a tanintézmény nem folytathatja munkáját, az igazgatónő tanulmányi igazolást adott ki azok számára, akik ezt igényelték.”¹⁷

Az intézet életét részletesen ismerteti Závodi Szilvia iskolatörténete¹⁸ sok képpel illusztrálva. Beszámol az egészségi állapotról, a sportéletről a tornaünnepélyekről, a növendékek szórakozási lehetőségeiről, a farsangi multságokról az ünnepnapok eseményeiről, a napirendről, az egyenruháról, az iskolai jelvényről, a hűséggyűrűről, „amelyet érettségi után búcsú ajándékként kaptak a növendékek.” Hiteles interjúk közöl Blancz Valerie tanárnővel, növendékekkel, mindenekelőtt dr. Garay Máriával, aki 1944/45-ben az V. évfolyam tanulója volt.

1944. december 6-án Sopron első nagy bombázását, majd a többit is átérték azok az árva növendékek, akik az Orsolyiták zárdájában kaptak elhelyezést. Az intézet katonakórház lett, az orsolyiták iskoláival együtt. Dr. Jenny Ilona igazgatót állásából felmentették németellenes érzelmei miatt. A tanárok egy része az intézet óvóhelyén vészelte át a bombázásokat, és az oroszok bejövetelét. 1945. április elején végleg elhagyták az intézetet, de 1946 augusztusáig állományban maradtak. Az intézet épületét pár év múlva a „Magyar Állami Ruhagyár” foglalta el.

¹⁴ Závodi 2005. 62–63., 66–67.

¹⁵ A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 1996–1996. Összeáll.: Mészáros István. Budapest, 1996. 99.

¹⁶ Uo. 56.

¹⁷ Ua. 57.

¹⁸ Ua. 53–73., 276.; .ld. még *Závodi Szilvia: Élet a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtisztai Leánynevelő Intézetben* In: *A múlt feltárása – előítéletek nélkül.* Bp., 2006. 139–156.

Érdekes lehet számunkra röviden csokorba gyűjteni, hogy mit írtak az iskoláról a kívülállók az intézet fennállása során. Bailer Katharina¹⁹ soproni orsolyita apáca 1872-ben kiadott *Heimatkunde* c. művében a soproni iskolák ismertetése kapcsán „Zu den öffentlichen katholischen Schulen gehören” c. részben említi az iskolát: „8. Das Pensionat für verwaiste k. k. Offizierstöchter in der langen Zeile.”²⁰ Valószínű több tanítványa is volt az intézetből, mivel szoros kapcsolatban volt az intézet a Szent Orsolya-rend tanintézete vezetőivel, tanáraival.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1894. évi 5.475. szám alatt kelt, „A M. kir. honvédtisztek leányainak állami tanintézetekben leendő elhelyezése tárgyában. Valamennyi kir. tanfelügyelőségnek” című rendelete így intézkedik: „A képviselőház határozata alapján gondoskodni kívánok az iránt, hogy a m. kir. honvédtisztek leányai közül egyesek, kiváltképp árva vagy félárva leányok, a rendelkezésemre álló elemi és polgári iskolai tanítónő-képezdek, továbbá kiseddóvónő-képezdek, úgyszintén a soproni, besztercebányai és kassai felsőbb leányiskolák internátusaiban ingyenes vagy fél ingyenes növendékek gyanánt az 1895/6. tanévtől, [...] elhelyeztessenek. Midőn azért ezen szándékomról a tanfelügyelőséget [...] értesíteném, utasítom, hogy amennyiben honvédtiszti leányok részéről a tanfelügyelőségben a megnevezett intézetekbe való felvétel iránt [...] folyamodványok nyújthatnának be, azokat fogadja el, s haladéktalanul tegye át azon tankerületi kir. tanfelügyelőjéhez, a kinek felügyelete alá a folyamodványban megnevezett tanintézet tartozik. Budapest, 1894. évi október hó 18-án.”²¹

1896-ban jelent meg *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben: Magyarország IV. kötete*. Ebben a műben – ugyan csak egy mondatban, de megemlítik az intézetet „Az eddig felsorolt intézeteken kívül említendőek még [...] a tisztai leányok nevelőintézete [...]”.²²

A soproni Szent Orsolya-rendi leánygimnázium 1938/39. iskolai évi évkönyve szerint „Iskolánk növendékei közül öt tanuló a M. Kir. Zrínyi Ilona honvédtiszti leánynevelő intézet internátusának növendéke. Ezt az intézetet a Honvédelmi Minisztérium tartja fenn. A férőhelyek száma 120, valamennyi be van töltve. A növendékek közül 100 államköltséges helyen van; 20 fizető, akik teljes ellátás, ruházat, tandíj, könyvhasználat stb. címén évi 600 P-t fizetnek.”²³ Az 1939/40. iskolai évről szóló évkönyv szerint a leánygimnáziumban két tanuló, Nagybaconi Nagy Julianna és Vilma a Zrínyi Ilona leánynevelő intézet internátusának növendéke.²⁴ A *Gimnáziumi tanári zsebkönyv 1942* című mű közli az iskolák rövid történetét, az igazgató és a tanárok nevét néhány életrajzi adattal. A 272. oldalon csak ennyi: „M. kir. Zrínyi Ilona honvédtiszti leánynevelőintézet.”²⁵

¹⁹ Sigmaringen, 1830–Sopron, 1893. Tanárnő. Fleissig Katharina néven írt tankönyveket. *Heimatkunde für die Schuljugend des Oedenburger Komitates. Oedenburg, Druck Reichard, 1872. 40.*

²⁰ Uo. 13. A Lange Zeile (Hosszúsor) a Rákóczi utca korabeli neve volt.

²¹ Hivatalos Közlöny 1894. II. évf. 21. sz.

²² *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország, IV. köt. Budapest, 1896.*

²³ A soproni Szent Orsolya-rendi róm. kat. leánygimnázium évkönyve 1938/39. 24.

²⁴ Ua. 1939/40. 35.

²⁵ *Gimnáziumi tanári zsebkönyv 1942. Szerk. Jámbor György. Budapest, 1942. 272.*

Viczián István: *Életem és korom: Pest vármegye főispánjának emlékiratai* c. műve VI. fejezetének címe: „Jön a tatár”. Ebben nyugat felé menekülve 1944 szeptemberétől soproni életükről, lánya és veje fertőrákosi életéről ad képet. Fia, Viczián Antal orvos „Tóni Sopronban végleg berendezkedett az ő vezetésére bízott 500 ágyas hadikórházban (a Zrínyi Ilona leánynevelő intézet épületében). [...] Később kényelmes lakást kapott a hadikórház épületeiben [...]” – tehát a Zrínyi Ilona intézetben. 1945. március 28-án hagyta el a kórház az intézet épületét. „Tóniék hadikórháza is megkapta a kiürítési parancsot. Ők is lázasan pakoltak. [...] Beszéltek, hogy még éjjel a kórházvontatot elindították. [...] Később hallottuk, hogy [...] a hadikórházat is érte bomba, amely éppen Tóniék lakására esett. Szobájuk egész mennyezete leszakadt, és betemette minden holmijukat. [...] Szerencsére ők maguk akkor az óvóhelyen voltak.”²⁶

Viczián Antal: *Meghaltak a Donnál* című könyvében így emlékszik a Sopronban töltött hónapokra: 1944 szeptemberében „a Zrínyi Ilona Leánynevelő Intézetet hadikórház céljából igénybe vették, s feladatom ott egy ötszáz ágyas osztályt berendezni, megszervezni és vezetni. [...] Ott találod Engelberta nővért, ő majd segítségedre lesz. [...] A Zrínyi Ilona Leánynevelő Intézet (ma ruhagyár) nem volt teljesen üres, A kollégiumi rész ágyakkal, bútorokkal volt berendezve. Itt nem sok változtatásra volt szükség. A tantermeket azonban kórtermekké, a tanári szobákat, szertárakat kezelőkké, ügyeleti szobákká át kellett alakítani. Az udvaron egy kisebb, emeletes, villaszerű épület állt, amit az intézet orvosi rendelő meg betegszobák céljára használt. Magától értetődött, hogy a csempézett, korszerűen kiképzett kezelőben rendeztük be a műtőt. Az emeleti szobákat orvosi lakásnak szántam. [...] Megtelt a Zrínyi [...]. Egyre több bombatámadás érte a várost. Megtelt a kórház sebesültekkel. [...] Márciusban majdnem mindennap megszólaltak a szirénák [...] a betegek, orvosok, ápolók a pincében, az udvaron ásott árokban kerestek menedéket. [...] Az utolsó napon kaptuk a legsúlyosabbat [március 28.] [...] Az udvarban lévő épület [...] telitalálatot kapott. A tető a szobánk padlójára, s együtt a műtőbe roskadt. [...] A főépület is találatot kapott, erősen megrongálódott [...]”²⁷

Winkler Gábor: *Sopron építésze a 19. században* című művében Schneider Márton építész munkássága kapcsán ír a Zrínyi Ilona leánynevelő intézet épületéről. „Figyelemre méltó feladatot kapott 1883-ban a Katonatiszti Leánynevelőintézet Rákóczi utca 8. sz. új otthonának felépítésével is. Úgy gondoljuk, hogy itt a terveket is maga készítette – esetleg típustervet alkalmazott a helyszínrre. A megbízást a Hild Vencel által tervezett palotaépület (1833) felhasználásával kellett megvalósítania. Az épület később – az első ütem homlokzatának megismétlésével – tovább épült; végleges formájában az utca térfalának nagyobb részét kitölti. A terjedelmes homlokzatot a nem túl nagy kiülésű, oromzatos rizalitok kevésbé tagolják, az architektúra az igen nagy méretek miatt nem érvényesül elég hatásosan.”²⁸

²⁶ Viczián István: *Életem és korom*. Pest vármegye főispánjának emlékiratai. Szentendre, 2007. 270., 291.

²⁷ Viczián Antal: *Meghaltak a Donnál*. Budapest, 1989. 316–317., 322., 324–326.

²⁸ Winkler Gábor: *Sopron építésze a 19. században*. Budapest, 1988. 137., 219. Az 1833-ban Hild Vencel tervezte Rákóczi utca 8. terveraja a 19. sz. kép a 46. oldalon. A „Katonatiszti Leánynevelőintézet” 1883-ban Hosszú sor 10. /régi utca/, jelenlegi Rákóczi u. 8. Forrás: XXIV. 8425.

Frang Gizella újságíró „Tanárnő tiszték. Újra éled az iskola történelmi szelleme” című cikkében tudósít az iskolában ötven éve érettségizettek találkozájáról. Ez nem hagyományos érettségi találkozó volt, hanem azért gyűltek össze a volt növendékek és tanárok, „hogy közösen avassák fel a zrinyista adományokból a volt intézmény falára felkerülő fehér márványból készült táblát: „hűséggel a volt tanárok és növendékek”. Az ünnepségen, amely Dr. Garay Mária munkájával jött létre, Baloghné Lobinger Magda tanárnő és Németh Mária volt növendék üdvözölte a több száz megjelentet. A volt diákok „remekül megállták helyüket, akárhová vetődtek. Őrizte őket az iskola szelleme, a fegyelem és a beléjük nevelt tartás.”²⁹

Németh Alajos: *Sopron könnyes-véres dátumai* című könyvében a háborús károkról számol be: „Kórházakká lettek: [...] a Zrínyi Leánynevelő Intézet [...]. „A Zrínyi leánynevelő intézet udvarán 5 tömegsírba 30 halottat temettünk el.” „79. Fischer Tódor, fodrász [...] (kiütéses tifusz) a Zrínyi Kórházban, eltemetve a Zrínyi intézet udvarán. [...] 470. Németh Jenő Zrínyi Kórház, Zrínyi intézet udvarán.” A Sopronban elhunyt hadifoglyok névsorában több olyan nevet is találunk, aki a „Zrínyi kórházban” kiütéses tifuszban hunyt el.³⁰

Kasza Lajos: *Zrínyista lányok* című művében röviden leírja az iskola történetét. Elsősorban az intézetben tanult néhány volt növendék (mint társszerzők) önéletrajzát, további életsorsát ismerhetjük meg a könyvből.³¹

Krivács Györgyné: *Az idegen nyelvi képzés rendszere 1920 és 1945 között* című művében foglalkozik a Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézettel is. Azt írja, hogy a töredékes iratanyag alapján csak nagyon kevés információ áll rendelkezésünkre az intézményben folyó nyelvképzésről. Az 1933/34. és az 1936/37. évi „Állománykönyv” alapján közli, hogy három nyelvtanár van, majd évfolyamonként a nyelvtanítást, illetve a nyelvi órákat elemzi. Leírja a napirendet és azt, hogy például az I. évfolyamon heti három németóra van, a többi évfolyamon a francia és a fakultatív angol nyelv-órákról is ír.³²

Németh Ildikó dr. főlevéltáros *Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században* című művében részletesen ír a Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézetről és könyvében felsorolja az iskolára vonatkozó, a Soproni Levéltárban megtalálható iratokat, dokumentumokat.³³

Mint láthatjuk, a Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet története szorosan összekapcsolódott a soproni Szent Orsolya-rendi iskolákkal, a leánygimnáziummal, tanítónőképzővel. Az orsolyita zárda és iskolák – tanárok és tanulók – sorsa ugyanúgy megpecsételődött pár évvel később, a katolikus iskolák államosításakor 1948-ban, mint a Zrínyi Ilona leánynevelő intézeté 1945-ben.

²⁹ Új Magyarország 1992. okt. 1. 6. p.

³⁰ Németh Alajos: *Sopron könnyes-véres dátumai*. Sopron, 1993. 32., 138., 187., 194.

³¹ Kasza Lajos: *Zrínyista lányok*. Budapest, 2000. 301.

³² Krivács Györgyné: *Az idegen nyelvi képzés rendszere a m. kir. Honvédségben 1920 és 1945 között*. PhD értekezés, kézirat. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2006. 19., 55–59.

³³ Németh Ildikó: *Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században*. Sopron, 2005. 75–77., 157–158., 205., 227.